

Yazar(lar) / Author(s)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Veysel Karataş
Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve
Din Bilimleri, Siirt-Türkiye
mvkaratas@gmail.com
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article
Geliş tarihi-Date of submission: 29.08.2025
Kabul tarihi-Date of acceptance: 20.11.2025
Yayın tarihi-Date of publication: 26.03.2026

Hakemlik-Review

Çift Taraflı Kör Dış Hakemlik
Double-Blind External Peer Review

Etik beyan/Ethics statement

Yazar(lar), çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyduklarını beyan etmiştir.
The author(s) declared that they complied with ethical principles during the preparation of the study.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir
No conflict of interest declared

Finansman-Grant support

Fon, hibe veya destek alınmamıştır
No funding or support was received

Lisans- License

İstiklâl Mahkemeleri'nin Hukuki ve Kurumsal Temelleri (1920-1927)

Öz

Bu çalışma, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1920-1927 yılları arasında kurulan İstiklâl Mahkemeleri'nin tarihsel gelişimini, hukuki dayanaklarını ve kurumsal yapısını incelemektedir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu (1920), Firariler Hakkında Kanun (1920), İstiklâl Mahkemi Kanunu (1922) ve Cumhuriyet döneminde yürürlüğe giren Takrir-i Sükûn Kanunu (1925) gibi yasal düzenlemeler, söz konusu mahkemelerin kuruluşuna ve işleyişine hukuki zemin hazırlamıştır. Bu düzenlemeler, özellikle olağan yargı mekanizmalarının yetersiz kaldığı siyasi ve toplumsal koşullarda, olağanüstü yetkilerle donatılmış özel yargı organlarının devreye sokulmasını mümkün kılmıştır. Çalışmada, İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluş amaçları, yetki alanları, coğrafi dağılımları ve yargılama usulleri kronolojik bir çerçevede içinde ele alınmaktadır. Meclis tartışmaları, dönemin kanun metinleri ve resmî tutanaklar esas alınarak mahkemelerin hukuki ve işlevsel boyutları ayrıntılı biçimde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, olağanüstü yargı rejiminin 1920-1925 yılları arasındaki kurumsal dönüşümü ile cezai ve yargısal uygulamaları, karşılaştırmalı tablolar ve sistematik analizler aracılığıyla incelenmektedir. Çalışma, erken Cumhuriyet döneminde hukuk, siyaset ve olağanüstü yönetim pratikleri arasındaki ilişkiyi bütüncül ve eleştirel bir perspektifle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Mahkemeleri, Olağanüstü Yargı, Hıyanet-i Vataniye Kanunu, Takrir-i Sükûn, Siyasal Konsolidasyon.

Legal and Institutional Foundations of the Independence Tribunals (1920-1927)

Abstract

This study examines the historical development, legal foundations, and institutional structure of the Independence Tribunals (İstiklâl Mahkemeleri) established by the Grand National Assembly of Turkey between 1920 and 1927. Legal regulations such as the Law on Treason against the Homeland (1920), the Law on Deserters (1920), the Law on Independence Tribunals (1922), and the Law on the Maintenance of Order enacted during the Republican period (1925) constituted the legal framework for the establishment and functioning of these tribunals. These regulations made it possible to activate special judicial bodies endowed with extraordinary powers, particularly under political and social conditions in which ordinary judicial mechanisms were considered insufficient. The study addresses the founding purposes, jurisdictional scope, geographical distribution, and judicial procedures of the Independence Tribunals within a chronological framework. Parliamentary debates, contemporary legal texts, and official records are used as primary sources to analyze the legal and functional dimensions of these courts in detail. In this context, the institutional transformation of the extraordinary judicial regime between 1920 and 1925, as well as its penal and judicial practices, are examined through comparative tables and systematic analysis. The article aims to present a comprehensive and critical perspective on the relationship between law, politics, and extraordinary governance practices in the early Republican period.

Keywords: Independence Tribunals, Extraordinary Jurisdiction, Law on Treason against the Homeland, Law on the Maintenance of Order, Political Consolidation.

Yazar Katkı Oranları/ Author Contributions

Çalışmanın Tasarımı/Conceiving the Study	Yazar-1 (%100)
Veri Toplama/Data Collection	Yazar-1 (%100)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar-1 (%100)
Makale Yazımı/ Article Writing	Yazar-1 (%100)
Gönderim ve Revizyon/Submission and Revision	Yazar-1 (%100)

Yapay zekâ beyanı / Artificial intelligence statement

Yapay zekâ araçları yalnızca dil ve yazım kontrolü amacıyla kullanılmıştır.
AI tools were used solely for language editing purposes.

Atıf- Citation (APA)

Karataş, M. V. (2026). İstiklâl mahkemeleri'nin hukuki ve kurumsal temelleri (1920-1927). *İçtimaiyat*, 10(1), 87-105.
<https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1773610>

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci, askerî mücadele ve siyasal örgütlenmenin yanı sıra, olağanüstü hukuk düzenlemeleri ve istisnaî yargı organları aracılığıyla da biçimlenmiştir. 1920–1927 yılları arasında faaliyet gösteren İstiklâl Mahkemeleri, bu olağanüstü yargı pratiğinin en belirgin örneğini teşkil etmiştir. Başlangıçta asker kaçaklığı gibi somut güvenlik sorunlarına çözüm üretmek üzere gündeme gelen bu mahkemeler, kısa sürede kapsamalarını genişleterek siyasî muhalefetin tasfiyesinde ve rejimin ideolojik tahkiminde etkin bir araç haline gelmiştir.

Bu makale, İstiklâl Mahkemeleri'nin hukuki ve kurumsal temellerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede dört temel düzenleme –Hıyanet-i Vataniye Kanunu (1920), Firariler Hakkında Kanun (1920), İstiklâl Mahakimi Kanunu (1922) ve Takrir-i Sükûn Kanunu (1925) – kronolojik bir düzlemde ele alınmakta; söz konusu düzenlemelerin hem olağanüstü yargı pratiğine nasıl zemin hazırladığı hem de Cumhuriyet'in erken döneminde siyasal iktidarın konsolidasyonuna nasıl hizmet ettiği analiz edilmektedir.

Bu çalışmanın iddiası, İstiklâl Mahkemeleri'nin olağanüstü koşulların ürünü geçici tedbirler olmaktan çıkıp, çıkarılan kanunlar aracılığıyla hukuk alanında kurumsallaşmış kalıcı bir mekanizma hâline geldiğidir. Çalışma, özellikle 1920–1927 arasında yürürlüğe giren kanun maddelerinin (Hıyanet-i Vataniye Kanunu, Firariler Hakkında Kanun, İstiklâl Mahakimi Kanunu ve Takrir-i Sükûn Kanunu) içerik çözümlemesine dayanarak, olağanüstü yargının erken Cumhuriyet'in otoriterleşme sürecinde nasıl belirleyici bir işlev kazandığını göstermeyi amaçlamaktadır.

2. Firar Olgusu ve Olağanüstü Yargının Doğuşu

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren kronikleşen asker kaçakları sorunu, I. Dünya Savaşı'nın ağır koşullarıyla birlikte olağanüstü bir boyuta ulaşmış, savaş sonrasında ise devlet otoritesinin çökmesiyle tamamen kontrolden çıkmıştır. Mondros Mütarekesi'nin 5. maddesi uyarınca, “Hudutların muhafazası ve asayişin sağlanması için gerekli görülenler dışındaki askerlerin derhal terhis edilmesi” istenmiştir (Erim, 1953: 520). Düzenli ordunun fiilen dağıtılmasıyla birlikte, terhis edilen çok sayıda asker zamanla eşkıyalık faaliyetlerine yönelmiş, bu durum asker kaçaklarının sayısını katlayarak ülkenin farklı bölgelerinde güvenlik sorunlarını had safhaya taşımıştır (Türkmen, 2001: 79).

Mütareke döneminde firari asker sayısının 300 bin ile 400 bin arasında olduğu iddia edilirken, bu denli büyük bir kitlenin otorite boşluğu içinde köylere ve kasabalara dağılması, önemli bir kısmının haydutluk ve eşkıyalığa yönelmesi, iç güvenliği tehdit eden ciddi bir kaos ve anarşi ortamı yaratmaktaydı (Orbay, 1993: 57; Kılıç Ali, 2020: 359). Firar sorunu günden güne artmakla kalmamış, askerler kaçarken askerî malzeme ve lojistik kaynakları da beraberinde götürmüşlerdir (TBMM, 2015: 19). Böylece cephe gücü zayıflamış, savaşın sürdürülebilirliği ciddi biçimde sekteye uğramıştır.

Millî Mücadele'nin başlangıcında, firari askerlerin yanı sıra Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe hadiselerinde görüldüğü üzere yerel direniş gruplarının keyfi ve denetimsiz uygulamaları (Aydemir, 1999: 311; Yıldız, 2013: 172) ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde (Bandırma, Gönen, Susurluk, Biga, Adapazarı, Düzce, Yozgat, Çorum vb.) patlak veren isyanlar, TBMM'nin otoritesini zayıflatmış ve güvenliğini doğrudan tehdit eder hâle gelmiştir (Kılıç Ali, 1955: 32-38). Aynı dönemde, İstanbul Hükümeti'nin Kuvâ-yı İnzibâtiye girişimi Meclis otoritesine yönelik

başka bir tehlike doğurmuştur (Zürcher,2000: 222). Anadolu'nun güneyi Fransızlar, batısı Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, işgal bölgesindeki Ermeni yapılanmaları ve Karadeniz'de Pontusçu Rum hareketleri, Anadolu'da bağımsız yönetim oluşturma çabalarıyla Milli Mücadeleyi çok cepheli bir tehdit ortamında şekillendirmiştir (Aybars, 1975: 26).

1920'de firari askerlerin yol açtığı güvenlik zafiyetleri ve otorite boşluğunu gidermek amacıyla kurulan İstiklâl Mahkemeleri, zamanla kapsamalarını genişleterek siyasal muhalefeti de hedef almaya başlamıştır. Bunun ilk işareti, 1923 yılında İstanbul İstiklâl Mahkemesi'nin gazete haberlerini gerekçe göstererek gazetecilere bir uyarı verilmesiyle ortaya çıkmıştır (Tunçay,1981:81). Cumhuriyet'in ilanından sonra ise, bölgesel bir ayaklanma olan Şeyh Sait İsyanı, bu olağanüstü yasal düzenlemelerin ülke genelinde uygulanmasının gerekçesine dönüştürülmüştür. Nitekim Şark İstiklâl Mahkemesi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) üyeleriyle isyan arasındaki bağlantıları ileri sürerek, 25 Mayıs 1925'te görev bölgesindeki bütün parti şubelerinin kapatılmasına karar vermiştir (TBMM, 2020: 132). Bu gelişmeler, yalnızca muhalif partiye değil, aynı zamanda basına yönelen baskıların da habercisi olmuştur. Tanin gazetesi, parti binalarına yönelik polis aramalarını 'baskın' olarak nitelendirdiği için kapatılmış; yazı işleri müdürü Hüseyin Cahit (Yalçın) ise 18 Nisan'da İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmiştir (Zürcher, 1992: 117). Aynı yıl Şark İstiklâl Mahkemesi eliyle Elazığ'da yürütülen davada, çok sayıda gazeteci yargılanarak basın susturulmuştur. Sebülü'r-Reşad muharriri Eşref Edib, Sayha gazetesi muharriri Gündüz Nadir, Tevhid-i Efkâr muharriri Velid Ebüzziya, Toksöz gazetesi muharriri Abdulkadir Kemalî, Vatan gazetesi sahibi Ahmed Emin ve muharrirlerinden Ahmed Şükrü, Son Telgraf muharriri Sadri Edhem ile Fevzi Lütfi, İleri gazetesi muharriri Subhi Nuri ve İstiklal gazetesi muharriri İsmail Müştak önce Diyarbakır'a, ardından Elazığ'a sevk edilerek yargılanmıştır (TBMM, 2016: 39) 1926'daki İzmir Suikastı davası ise, yalnızca suikasta karışanları değil, İttihat ve Terakki'nin eski kadrolarını da kapsayan geniş bir tasfiye dalgasına dönüşerek olağanüstü yargının siyasal muhalefeti tasfiye eden kalıcı bir aygıt haline geldiğini ortaya koymuştur (Zürcher, 2005: 252).

Firarilere yönelik kesin çözümler üretmeyi amaçlayan İstiklâl Mahkemeleri ve onlara hukuki zemin sağlayan yasal düzenlemeler, zamanla kapsamalarını genişleterek siyasal muhalefeti de hedef almaya başlamış; askerî ve idarî güvenliği sağlamaya yönelik araçlar olarak tasarlanan bu mekanizmalar giderek rejimin ideolojik ve siyasal konsolidasyonunu sağlayan "baskı aygıtlarına" Böylece olağanüstü hukuk, yalnızca geçici bir güvenlik tedbiri değil, kalıcı bir siyasal strateji hâline gelmiş; hukuk, rejimin ideolojik sınırlarını çizmek ve muhalefeti bastırmak için bir araca dönüştürülmüştür.

2.1. Hıyanet-i Vataniye Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Meşruiyetin Hukuki İnşası

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920'de açıldığında, ilk olarak ekonomik düzenlemelere odaklanmış ve hayvancılıkla ilgili vergileri düzenleyen Ağnam Resmi Kanunu'nu kabul etmiştir (Demirel,2020:19). Ancak Meclis, yalnızca mali düzenlemelerle yetinmemiş, otoritesini pekiştirmek ve Millî Mücadele'ye zarar veren unsurları bertaraf etmek amacıyla güvenlik odaklı hukuki tedbirleri de gündemine almıştır (TBMM,2015:11). TBMM'nin açılışından yalnızca iki gün sonra, 1914 tarihli Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Kanun referans alınmıştır. Bu çerçevede Karahisar-ı Sahib Mebusu Mehmet Şükrü Bey, Büyük Millet Meclisi'nin amacına ulaşabilmesi için tüm Osmanlı tebaasının Meclis kararlarına itaat etmesi gerektiğini savunmuş ve Meclis kararlarına uymayan ya da bunların aleyhinde faaliyet gösteren

kişilerin vatana ihanetle suçlanmasını talep eden bir önerge sunmuştur (Kılıç Ali, 2020: 359). Refik Şevket Bey (Saruhan), "Evvelâ bu kanunun ismi yoktur. Serlevha lâzımdır. Bendeniz bu kanuna (Hiyanet-i Vataniye Kanunu) denmesini teklif ederim. Saniyen bu madde kanuniyede haini vatan tarif olunmuştur. Halbuki fail değil, fiil tarif olunmak lâzımdır." diyerek, kanunun isimsiz olamayacağını ve içeriğine uygun bir isim verilmesi gerektiğini belirtmiş; ayrıca, kanunda fiilin değil failin tarif edilmesinin hukuki açıdan yanlış olduğunu vurgulamıştır (TBMM,2015:73). Bu girişimin ardından, 29 Nisan 1920'de "Hiyanet-i Vataniye Kanunu" kabul edilerek vatana ihanet suçları tanımlanmış ve ağır yaptırımlar öngörülmüştür.

14 maddeden oluşan Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun 1. maddesi, İstiklâl Mahkemelerinin kurulmasına hukuki zemin oluşturan temel düzenlemelerden biri olarak değerlendirilmekte olup, söz konusu kanun İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulmasına giden sürecin başlangıcını teşkil etmiştir. Maddede, "Makam-ı muallâ-yı hilâfet ve saltanatı ve memâlik-i mahrûsayı şahâneyi yedi canipten tahlîs ve taarruzâtı def' maksadına matuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fiilen veya tahriren muhalefet veya ifsadatta bulunan kesân, hâini vatan addolunur"¹ hükmü yer almaktadır (Hiyanet-i Vataniye Kanunu, 1920, madde 1). Bu düzenlemeye göre, Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine karşı çıkanlar vatana ihanetle suçlanmıştır.

Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun 2. Maddesi, birinci maddede düzenlenen vatana ihanet suçunun cezasının idam olduğunu ve bu cezanın, Meclis tarafından verilecek karar doğrultusunda derhal infaz edilmesini öngörmektedir. Ayrıca, suçun niteliğine ve delillere bağlı olarak yargılama sürecinin hızla tamamlanması gerektiği belirtilmektedir. 4. maddesi, bu kanun kapsamında yargılamaların hangi mahkemede gerçekleştirileceğini düzenlemektedir. İlgili madde şu şekildedir: "Hiyanet-i vataniye maznunlarının mercii muhakemesi, ikân cürüm edilen mahaldeki bidayet ceza mahkemesidir. Ahvâli müstacele ve fevkâladêde maznunun derdest edildiği mahal mahkemesi de icrâyi muhakeme ve itayı karara salahiyettardır." (Hiyanet-i Vataniye Kanunu, 1920). Bu maddeye göre, vatana ihanet suçlamasıyla yargılanacak kişilerin davaları, suçun işlendiği yerin bidayet (ilk derece mahkemeleri) ceza mahkemesinde görülecektir. Ancak, "Ahval-i müstacele ve fevkalâdede" ifadesi ile olağanüstü ve acil durumlarda, şüphelinin yakalandığı yerin mahkemesi de davayı görebilecektir. Kanunu'nun 7. maddesi, bidayet mahkemelerince görülecek davaların yargılama süresiyle ilgili düzenlemeleri içermektedir. Hiyaneti vataniye maznunlarına ait muhakemat, bir sebebi mücbir olmadıkça âzami yirmi günde hükme raptolunacaktır. Mücbir (zorlayıcı) bir sebep olmadıkça bu süre aşılmamalıdır. Mahkeme heyeti veya zabıta görevlileri, sebepsiz yere bu süreyi aşarlarsa, ceza kanununun ilgili maddelerine göre yargılanabileceklerdir (Hiyanet-i Vataniye Kanunu, 1920).

Hiyanet-i Vataniye Kanunu, geniş yorumlanabilir yapısıyla, bu suç yalnızca fiili isyanla sınırlı kalmayıp sözlü veya yazılı muhalefeti de kapsamına almıştır. Bu sebeple, bu geniş kapsam, muhalefetin sınırlarını belirsizleştirerek keyfi uygulamalara yol açabileceği endişesini doğurmuştur. Daha ilk günden itibaren, kanunun bir komisyona havale edilmeden doğrudan kabul edilmesinin usule aykırı olduğu yönünde eleştiriler yapılmıştır. Nitekim Hakkı Hami Bey de bu durumu eleştirerek, kanunun "Heyet-i Umumiye tarafından kabulü demek, kanun şekline

¹ Her taraftan kuşatılmış bulunan padişahın himayesi altındaki memleketleri ve hilafet ile saltanatın yüce makamını kurtarmak ve saldırıları defetmek amacıyla teşekkül eden Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine sözle, fiilen veya yazıyla isyanı içeren her türlü muhalefet veya bozgunculukta bulunan kimseler vatan haini sayılır.

ifrâğı demektir" diyerek, yeterli inceleme yapılmadan doğrudan kanunlaştırılmasının sakıncalarına dikkat çekmiştir. Geçmişte benzer bir durumun yaşandığını hatırlatan Hakkı Hami Bey, "Bila-tedkik yapılan kavaninden çıkan netayic-i muzırca pek sarîh olarak meydanda bulunuyor" diyerek, detaylı inceleme yapılmadan çıkarılan yasaların olumsuz sonuçlar doğurduğunu vurgulamaktadır. Özellikle "Firariler hakkında kararda bir kelime dolayısıyla birçok kimselerin hakkı zayı olmuş, birçok erbab-ı şekavet affedilmiştir" ifadesiyle, geçmişte yasada yer alan tek bir kelimenin bile mağduriyetlere yol açabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, "evveleminde bu, encümene verilmeli, encümence tedkikat icra edilip" sözleriyle, kanunun bir komisyona havale edilmesi gerektiğini vurgulamış ve aksi takdirde muğlak ya da geniş yoruma açık ifadelerin ileride ciddi sakıncalar doğurabileceğine işaret etmiştir (TBMM, 2015: 164).

Benzer şekilde, Ali Fuad Cebesoy'un babası İsmail Fazıl Paşa da Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun bazı maddelerinin yanlış yorumlanabileceğini ve hukuki belirsizlikler içerdiğini ifade etmektedir. Özellikle, Kanun-i Ceza'nın (Ceza Kanunu'nun) uygulanmak istenen maddelerinin daha önce kendisine ve Ali Fuad Paşa'ya karşı kullanıldığını belirterek, bu tür geniş yorumlanabilir düzenlemelerin ileride başka kişilere de haksız şekilde uygulanabileceği konusunda endişelerini dile getirmiştir (TBMM,2015: 67). Bu eleştiriler, kanunun muğlak ifadeler içermesi durumunda yalnızca isyanı bastırmak için değil, aynı zamanda farklı siyasi veya kişisel hesaplarla da kullanılabilmesine dair kaygıları ortaya koymaktadır.

Erzurum Milletvekili Necati Bey, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda kullanılan bazı ifadelerin belirsiz ve hukuki açıdan sorunlu olduğunu savunarak, özellikle "Meclis'in meşruiyetine isyan" ifadesine eleştiri getirmiştir (TBMM,2015: 74). Üçüncü celsede, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın oturum başkanı olarak yönettiği görüşmelerde, kanunun mevcut hukuki düzen içinde uygulanması ve gerektiğinde yeni düzenlemelerle güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Teklif sahibi olan Afyonkarahisar Milletvekili Mehmet Şükrü Bey, TBMM'nin yasama yetkisinin tartışmaya açık olmadığını vurgulayarak, kanunun derhal kabul edilmesi gerektiğini savunmuş ve vatana ihanet suçunun tüm dünyada olduğu gibi idamla cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesini hızlandırmak için önerdiği ikinci maddeden feragat etmiş ve "Hıyanet-i vataniye ile itham olunur" ifadesinin eklenmesini önermiştir (TBMM,2015:69).

Hamdullah Suphi Bey ise Meclis'te süregelen uzun müzakereleri eleştirerek, vatanın işgal ve iç isyanlarla tehdit altında olduğunu, tartışmaların vakit kaybı yarattığını ve ihanetin hızla cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. "Eğer tehlikenin azametini görüyorsak, takdir ediyorsak ve buna kani isek, istical ile derhal hıyanete karşı cezasını tatbik edin" sözleriyle, Meclis'i hızlı ve kararlı hareket etmeye çağırmıştır (TBMM,2015: 72). Meclisin ilk dönemlerinde içinde bulunduğu olağanüstü koşullar hatırlatıldığında, Millî Mücadele'nin selametini sağlama amacı, muhalif vekilleri de büyük ölçüde ikna etmeye yetmiş ve kanunun kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.

2.2. Firariler Hakkında Kanun ve İstiklâl Mahkemeleri'nin Teşekkülü

Hıyanet-i Vataniye Kanunu beklenen ve hedeflenen sonuçlara ulaşmada yetersiz kalmıştır. Meclis, tüm ülke üzerinde tam bir kontrol sağlayamamakta ve yürürlükteki adli sistem, bu kanunun derhal uygulanmasını mümkün kılmamaktaydı. Bu tür suçlara bakan sivil bidayet mahkemeleri ve askeri harp divanlarının büyük bir kısmı, kendilerini Ankara'ya ve Büyük Millet

Meclisi'ne bağlı görmediği gibi, ülkenin içinde bulunduğu koşullar da mahkemeleri, verdikleri kararları uygulama gücünden mahrum bırakmıştı (Nedim, 1993: 14). Ayrıca af kararlarının uygulanmasındaki belirsizlik ve harp divanlarının bölgesel olarak farklılık göstermesi, yargılama süreçlerinin düzensiz ve keyfi yürütülmesine neden olmuş, alınan tedbirler ise isyanların bastırılması ve hain olarak görülen unsurların etkisiz hale getirilmesi konusunda yetersiz kalmıştır. Hıyanet-i Vataniye Kanunu çerçevesinde yargılama yapan mahkemelerin yetki karmaşası içinde olması, yerel askeri birliklerin farklı bölgelerde değişken yargılama yöntemleri kullanması ve siyasi baskılar nedeniyle bazı suçluların cezalandırılmaması, TBMM'nin otoritesini yerleştirme konusunda yetersiz kaldığını göstermiş ve yeni bir yargı mekanizması arayışını beraberinde getirmiştir (Karataş,2025).

Bu gelişmeler TBMM'yi daha hızlı karar alabilen ve doğrudan infaz yetkisine sahip mahkemeler kurmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda, 9 Mayıs 1920'de Meclis, genel af ilan edilmemesine karar vererek özellikle vatana ihanet suçlarını işleyenler için af yolunu tamamen kapatmıştır. Ardından, 7 Haziran'da Müdafaa-i Milliye Vekili'ne bağlı seyyar jandarma müfrezeleri kurulmuş. 25 Haziran'da 1894-1899 doğumlular silahaltına alınmış ve 26 Haziran'da sıkıyönetim harp divanlarının oluşturulması kararlaştırılmıştır (Kılıç Ali,2020: 361). Bu gelişmelerin devamı olarak, Meclis'te firar vakalarının önlenmesi için yasal düzenlemeler hız kazanmış ve askeri kaçaklarla mücadelede olağanüstü yöntemlere başvurulmasının önü açılmıştır. Bu kapsamda, 2 Eylül 1920 tarihinde, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen "Seferberlikte Firar Ceraimini İrtikâp Edenler Hakkında" başlıklı önerge, Meclis gündemine alınmıştır. Aynı gün, Müdafaa-i Milliye Vekili Ferik Fevzi Paşa tarafından sunulan önergeyle, "Ahval-i Hazıra Dolayısıyla Görülen Lüzum ve İhtiyac-ı Fevkaladeye Binaen Vakt-i Sefere Mahsus Olmak Üzere Firariler Hakkında Kaleme Alınan Mevadd-ı Kanuniye Müsveddesi" Meclis'e sunulmuş ve hızla müzakere edilmeye başlanmıştır. 11 Eylül 1920'de, TBMM tarafından "Firariler Hakkında Kanun" (Kanun No: 21) kabul edilmiştir (TBMM,2015: 18). "Firariler Hakkında Kanun", toplam dokuz maddeden oluşmakta olup, firar suçlarını tanımlamakta ve bu suçlarla mücadelede olağanüstü yetkiler içeren özel bir yargı mekanizması öngörmektedir. Kanunun birinci maddesinde, muvazzaf veya gönüllü olarak askerî hizmete katılmış kişilerin firar etmeleri, firara teşvik edenler ya da firara yardımcı olanlar ile firarilerin yakalanmasında ihmalkâr davrananların cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır (Firariler Hakkında Kanun, 1920).

Kanun 1. maddesinde, bu suçlara ilişkin hükümleri uygulamak üzere "Büyük Millet Meclisi azalarından mürekkep İstiklâl mahkemeleri teşkil olunmuştur" (Firariler Hakkında Kanun, 1920) ifadesine yer vermiştir. İkinci maddede, mahkemelerin üç üyeden oluşacağı, TBMM tarafından seçilecek bu üyelere birinin kendi aralarında başkan olarak belirleneceği ifade edilmiştir. Üçüncü madde, mahkemelerin sayısının ve yetki bölgelerinin "Heyet-i Vekile'nin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tarafından tâyin edileceğini" düzenlemektedir. Dördüncü madde, "İstiklâl Mahkemelerinin kararları kat'î olup" tüm devlet görevlilerinin bu kararları yerine getirmekle yükümlü olduğunu belirtmektedir. Buna bağlı olarak, beşinci madde bu mahkemelerin emir ve kararlarını infaz etmeyen veya infaz sürecini geciktirenlerin "işbu mahkemeler tarafından taht-ı muhakemeye alınacağını" hükme bağlamaktadır. Mahkemelerin idari yapılanması ve işleyişine ilişkin diğer düzenlemeler ise altıncı, yedinci ve sekizinci maddelerde yer almaktadır. Altıncı madde, her mahkemenin kâtip ve diğer görevlilerine verilecek aylığın "şehrî yüz lirayı geçmeyeceğini" belirlemiştir. Yedinci madde, mahkemelerin firari ve bakaya askerlerin belirlenen süre içinde teslim olmalarını sağlamak amacıyla "her türlü vesâit-i tebliğiyeye müracaat" edebileceğini ifade etmektedir (Firariler Hakkında Kanun, 1920).

Sekizinci madde, kanunun yürürlüğe giriş tarihini, dokuzuncu madde ise İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur” yürütme sorumluluğunun TBMM’ye ait olduğunu belirtmektedir. Bu düzenlemeler, TBMM’nin otoritesini güçlendirmek ve firar olaylarını önlemek amacıyla tasarlanmış olup, İstiklâl Mahkemeleri’ni geniş yetkilerle donatmıştır. Özellikle "kararlarının kat’î olması" ve infaz yükümlülüğünün tüm devlet organlarına verilmesi, mahkemelerin icra gücünü artıran önemli unsurlar arasındadır (Firariler Hakkında Kanun, 1920).

İstiklâl Mahkemeleri, başlangıçta yalnızca firar suçlarıyla sınırlı bir görev alanına sahipken, 28 Şubat 1921 tarihli bir ek kanunla (müzeyyel kanun) yetki sahaları önemli ölçüde genişletilmiştir. Bu yeni düzenlemeyle birlikte mahkemelere, Hıyanet-i Vataniye Kanunu kapsamına giren fiilleri, askerî ve siyasî casusluğu, düşman lehine propaganda faaliyetlerini ve halk arasında manevî direnci kırmaya yönelik her türlü girişimi yargılama yetkisi verilmiştir (İstiklâl Mahkemeleri Hakkında Müzeyyel Kanun, 1921).

16 Eylül 1920’de, İstiklâl Mahkemeleri’nin üyelerinin seçilmesine dair önerge, mahkemelerin nerelerde kurulacağı ve hangi esaslara göre işleyeceğinin belirlenmesi amacıyla Bakanlar Kurulu’na gönderilmiştir. Olağanüstü yargı mekanizmasına ilişkin ilk isimlendirme Tevfik Rüştü Bey tarafından, Fransız İhtilali’ndeki uygulamalardan esinlenerek “İhtilal Mahkemeleri” olarak önerilmiştir (Aybars,1975:60-61). Kanun teklifi, başlangıçta bu adla sunulmuş olsa da, Meclis’teki tartışmalar sonucunda Refik Şevket [İnce] Bey’in önerisi ve Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey’in desteğiyle mahkemelerin adı “İstiklâl Mahkemeleri” olarak değiştirilmiştir (Kılıç Ali,2020: 362).

İstiklal Mahkemeleri, TBMM tarafından olağanüstü yargı mekanizmaları olarak kurulmuş ve süreç içinde ihtiyaçlara göre farklı bölgelerde faaliyet göstermiştir. Ancak, bazı mahkemeler kurulmuş olmasına rağmen faaliyete geçmemiş, bazıları ise belirli bir süre çalıştıktan sonra kapatılmıştır. İstiklal Mahkemeleri’nin kurulmasının temel gerekçeleri arasında, Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun uygulanmasında karşılaşılan aksaklıklar ve firarilerle ilgili çıkarılan kanunun caydırıcılığının yetersizliği önemli bir yer tutmaktaydı. Bu doğrultuda, 11 Eylül 1920’de TBMM tarafından kabul edilen Firariler Hakkında Kanun (Kanun No: 21), firar suçlarına yönelik ağır yaptırımlar içeren bir hukuk çerçevesi oluşturmuştur. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından, Heyet-i Vekile 18 Eylül 1920’de sunduğu teklifle on dört bölgede İstiklal Mahkemeleri kurulmasını önermiştir (TBMM, 2023:5).

Ancak uzun süren tartışmaların ardından, aynı gün alınan 45 numaralı Meclis Kararı ile Erkan-ı Harbiye-i Umumi Reisi İsmet (İnönü)’nün 'bunlardan altı kırmızı çizgiyle işaret edilenlerin tacilen teşkili lazımdır'" vurgusuyla ilk etapta Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu ve Kayseri’de acilen İstiklal Mahkemeleri kurulmasına karar verilmiştir (TBMM, 2023:6).

Bu mahkemeler, Türkiye’nin farklı coğrafi bölgelerine yayılmış olup, geniş bir yetki alanına sahipti. Aşağıda verilen tablo, 1920 yılında faaliyette olan İstiklâl Mahkemeleri’nin bölgesel dağılımını göstermektedir.

Tablo 1: İstiklâl Mahkemeleri Bölgeleri (1920)

Bölge	Kapsadığı Yerler
Kastamonu Bölgesi	Kastamonu vilayeti ve Bolu livası
Eskişehir Bölgesi	Eskişehir, Bilecik ve Kütahya livaları
Konya Bölgesi	Konya vilayeti ve Afyonkarahisar sancağı
Isparta Bölgesi	Isparta, Antalya, Denizli

Ankara Bölgesi	Ankara vilayeti, Yozgat, Çorum ve Muğla livalarıyla Aydın
Kayseri Bölgesi	Kayseri, Kırşehir, Niğde ve Silifke livaları
Sivas Bölgesi	Sivas Vilayeti, Canik, Amasya ve Tokat livaları
Maraş Bölgesi	Maraş, Kozan sancakları
Mamûret'ül Aziz Bölgesi	Mamûret'ül Aziz vilayeti
Diyarbakir Bölgesi	Diyarbakir vilayeti
Bitlis Bölgesi	Bitlis vilayeti
Refahiye Bölgesi	Giresun kazası, Gümüşhane, Karahisar-ı Şarkî ve Erzincan livaları
Erzurum Bölgesi	Giresun kazalarından maada Trabzon vilayeti, Bayezid sancağı
Van Bölgesi	Van vilayeti ve (Hakkari sancağı dahil)

(TBMM, 2023)

Tablo 1 de görüldüğü üzere, İstiklâl Mahkemeleri'nin kapsamı Anadolu'nun doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine kadar uzanmaktadır. Kastamonu, Eskişehir, Konya, Isparta, Ankara, Kayseri ve Sivas gibi stratejik merkezler başta olmak üzere, Kurtuluş Savaşı'nın önemli cephelerinin bulunduğu bölgelere mahkemeler kurulmuştur.

27 Ekim 1920'de alınan bir Meclis tezkeresiyle Kayseri'de İstiklâl Mahkemesi kurulmasına gerek olmadığı kararlaştırılmıştır. Bu gelişmenin ardından, 9 Kasım 1920'de 68 numaralı Meclis Kararı ile Diyarbakir'de, 15 Kasım 1920'de 73 numaralı Meclis Kararı ile Pozantı'da birer mahkeme kurulmuştur. Böylece toplamda sekiz İstiklâl Mahkemesi oluşturulmuştur. Ancak, Diyarbakir İstiklâl Mahkemesi de fiilen görevine başlayamamıştır (TBMM,2015).

Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Çakmak Paşa, İstiklâl Mahkemelerinin görev sürelerinin uzatılmasını ve mahkeme sayısının artırılmasını önermelerine rağmen, Meclis, yaklaşık dört ay süren yargılama sürecinin ardından, mahkemelerin görevlerini tamamladıkları ancak ihtiyaç duyulması halinde yeniden kurulabileceğine dair karara varmıştır. 17 Şubat 1921'de 97 numaralı Meclis Kararı ile Ankara İstiklâl Mahkemesi haricindeki tüm İstiklâl Mahkemelerinin kapatılması, üyelerinin Meclis'e geri çağırılması ve dava dosyalarının nizamî mahkemelere ve harp divanlarına devredilmesi kararlaştırılmıştır (TBMM,2015:11). 11 Mart 1921'de yapılan özel oturumda, her İstiklâl Mahkemesi adına bir üye, mahkemelerin çalışmaları ve aldıkları kararlar hakkında Meclis üyelerine bilgi vermiştir (Nedim,1993:21).

2.3 Yetkinin Merkezileştirilmesi ve İstisnaî Hukukun Derinleşmesi: Başkomutanlık Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri

10-25 Temmuz 1921 tarihlerinde Kütahya-Eskişehir muharebelerinde yaşanan mağlubiyetler, yalnızca ordunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesine değil, aynı zamanda Meclis'in güvenliğinin tartışılmasına neden olmuştur. Fevzi Paşa'nın ifadesiyle, Meclis'in Ankara'dan derhal taşınması mevzubahis olmasa da, icab etmesi halinde Kayseri gibi daha güvenli bir bölgeye nakli gündeme gelmiştir (TBMM GCZ, 1921: 181). Yunan ordusunun ilerleyişiyle birlikte güvenlik zaafiyetleri derinleşmiş, firar ve kaçakçılık olaylarında artış yaşanmış; cephe gerisinde ise soygun, ayaklanma ve yağma gibi toplumsal huzursuzluklar baş göstermiştir. Bu kriz ortamında, ordu içinde disiplinin yeniden sağlanması ve savaş yönetiminin merkezileştirilmesi amacıyla, 5 Ağustos 1921'de TBMM tarafından 144 sayılı Kanun kabul edilerek Başkomutanlık yetkisi Mustafa Kemal Paşa'ya devredilmiştir (TBMM GZC,1921).

Teklif, Meclis'te yapılan tartışmaların ardından gizli oturumda oylamaya sunulmuş, Reis, 183 milletvekilinin katıldığı oylamada, 169 milletvekili kabul yönünde oy kullanırken, 13 milletvekilinin ret oyu verdiğini duyurmuştur. Oturumu yöneten İkinci Reisvekili Adnan Bey, açık oturumda bu on üç milletvekilinin muhalif tavrının yaratabileceği etkileri vurgulayarak, "On üç

arkadaş muhalif kaldı. Fakat celse-i aleniyyede bu on üç arkadaşımız, korkarız ki, âdemi itimadları ile heyecanı milliyi tenkis ederler" ifadeleriyle endişelerini dile getirmiştir (TBMM GCZ, 1921: 180). Akabinde açık oturuma geçilmiş ve böylece, Mustafa Kemal Paşa, tartışmalı bir gizli ve tartışmasız bir açık toplantının ardından oybirliği ile 144 sayılı Kanun'la üç ay süreyle Başkomutanlık yetkisini devralmıştır (Demirel, 2003: 264-265). Bu yetki, daha sonra 160, 189 ve 229 sayılı kanunlarla üç kez uzatılmış, ardından 245 sayılı Kanun ile gerektiğinde geri alınabilmesi kaydıyla süresiz hale getirilmiştir (Goloğlu, 2006: 396).

17 Şubat 1921'de İstiklal Mahkemeleri kapatılıp yargı yetkisi tekrar harp divanları ve bidayet mahkemelerine devredilmişti. Ancak, bu yargı organlarının savaş koşullarında yetersiz kaldığı ve güvenlik sorunlarıyla baş edemediği görülmüştü. Bu eksikliklere dikkat çeken Fevzi Paşa (Çakmak), Temmuz 1921'de Meclis'te yaptığı konuşmada, artan firar, casusluk, gasp ve soygun olaylarının iç güvenliği tehdit ettiğini vurgulamış ve İstiklâl Mahkemelerinin yeniden faaliyete geçirilmesini önermiştir. 5 Ağustos 1921'de kabul edilen Başkomutanlık Kanunu'ndan kısa bir süre önce, 23 Temmuz 1921 tarihli 140 numaralı Meclis Kararıyla Konya, Kastamonu ve Samsun'da yeni İstiklâl Mahkemelerinin kurulmasına karar verilmiş, 30 Temmuz'da üyeler Meclis tarafından seçilmiştir. Bununla birlikte 6 Ağustos 1921 ile 22 Temmuz 1922 tarihleri arasında faaliyet gösteren Yozgat İstiklâl Mahkemesi ise Başkumandanlık tezkeresine dayanarak kurulmuştur (TBMM, 2015: 15).

Başkomutanlık Kanunu ile İstiklâl Mahkemeleri, bundan böyle Meclis'e değil, başkumandan sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına bağlanacaktır. Paşa, şahsına devredilen olağanüstü yetkilerini iki gün sonra kullanarak "Tekâlif-i Milliye Emirleri"ni yayınladı (7-8 Ağustos 1921). İstiklâl Mahkemeleri, Tekâlif-i Milliye Emirlerinin uygulanması sürecinde ortaya çıkabilecek aksaklıkları gidermek ve direnişi sekteye uğratabilecek fiilleri denetim altına almak amacıyla yetkilendirildi. Bu çerçevede İstiklal Mahkemeleri, söz konusu emirlerin ihlaline ilişkin yargılamalara da başlamış ve bu durum, olağanüstü yargı pratiğinin yetki alanını daha da genişletmiştir (Selek, 1987: 656). Mahkeme üyelerinin Mustafa Kemal Paşa tarafından doğrudan atanabilmesi, ona hem mevcut üyeleri değiştirme hem de dilediği bölgelerde mahkeme kurma yetkisi tanımıştır. Bu durum, İstiklâl Mahkemeleri'nin yürütme erkinin doğrudan uzantısı hâline gelmesini kolaylaştırmıştır. Paşa, mahkemelerin işleyişinin hızlandırılması gerektiğini belirterek, bürokratik süreçlerin aşılması adına Meclis'in yetkisini beklemeye gerek olmadığını vurgulamış; gerektiğinde doğrudan üç üye atayacağını, Meclis'in seçim sürecine bağlı kalmayacağını ifade etmiştir. Ona göre, mevcut seçim mekanizması yavaş ilerlemekte ve mahkemelerin acil ihtiyaçlarına karşılık verememektedir (TBMM GCZ, 1921: 168).

Bu mahkemelere seçilen üyelerden bazıları doğrudan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yetkisiyle görevlendirilmiştir. Özellikle Yozgat İstiklâl Mahkemesi, 6 Ağustos 1921 ile 22 Temmuz 1922 tarihleri arasında faaliyet göstermiştir ve doğrudan Başkumandanlık tezkeresine dayanarak kurulmuştur. Başkomutanlık Kanunu'ndan hemen önce kurulan mahkemelerin üyeleri de değiştirilmiştir. Samsun İstiklâl Mahkemesi'ne atanan Bahri Bey (Yozgat) 9 Eylül 1921 tarihinde Başkomutanın emriyle göreve başlamıştır. Benzer şekilde, Konya İstiklâl Mahkemesi'ne atanan Ali Rıza Efendi (İçel) de 31 Ocak 1922 tarihinde doğrudan Başkomutanın emriyle görevlendirilmiştir. Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nde görev yapan Mahmud Esad Bey (İzmir) ise 13 Ağustos 1921 tarihinde göreve başlamış ancak sadece iki gün sonra, 15 Ağustos

1921 tarihinde istifa etmiştir. Ayrıca, Hamdi Bey (Trabzon) ise 8 Eylül 1921 tarihinde doğrudan Başkomutanın emriyle atanmıştır (TBMM, 2015).

Aşağıdaki tablo, İstiklâl Mahkemelerinin kuruluş sürecini, Başkomutanlık Kanunu'nun etkisini ve mahkemelerin zaman içinde nasıl açılıp kapandığını kronolojik olarak göstermektedir.

Tablo 2: Cumhuriyet Öncesi İstiklâl Mahkemeleri Kronolojisi

Tarih	Karar	Mahkemeler	Açıklama
18 Eylül 1920	Heyet-i Vekile Teklifi	Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Kayseri	Heyet-i Vekile, 14 bölgede mahkeme kurulmasını önerdi; Meclis, 7 bölgede acil olarak kurulmasına karar verdi.
27 Ekim 1920	Meclis Tezkeresi	Kayseri	Kurulmasına gerek olmadığı kararlaştırıldı.
9 Kasım 1920	68 numaralı Meclis Kararı	Diyarbakır	Kurulması kararlaştırıldı, ancak faaliyete geçmedi.
15 Kasım 1920	73 numaralı Meclis Kararı	Pozantı	Faaliyete geçti.
17 Şubat 1921	97 numaralı Meclis Kararı	İlk Dönem Mahkemeleri	Ankara hariç tüm mahkemeler kapatıldı.
22 Temmuz 1921	140 numaralı Meclis Kararı	Konya, Kastamonu, Samsun	Yeniden mahkemeler açıldı.
5 Ağustos 1921	144 numaralı Başkumandanlık Kanunu	Tüm mahkemeler	Mahkemeler doğrudan Başkomutanlığa bağlandı.
8 Eylül 1921	Başkumandanlık Tezkeresi	Yozgat	Yeni mahkeme kuruldu.
27 Kasım 1922	Dahiliye Vekili Açıklaması	Amasya	Yaklaşık 1 ay çalıştı, sonra kapatıldı.
4 Aralık 1922	Abdulkadir Kemali Bey'in Teklifi	İzmir, Bursa, Eskişehir	Heyet-i Vekile mahkemeleri belirledi.
25 Ocak 1923	335 numaralı Meclis Kararı	Elcezire	Kurulmasına karar verildi.
9 Mart – 11 Mayıs 1923	Faaliyet Süresi	Elcezire	Diyarbakır, Mardin, Siverek, Elazığ, Malatya'da çalıştı.

(TBMM, 2015)

1920'de çıkarılan Firariler Hakkındaki Kanun ve ek düzenlemeler, İstiklâl Mahkemeleri'nin yetkilerini daha dar bir çerçevede sınırlandırırken, 1922 tarihli yeni kanun, bu mahkemelerin savaş sonrası dönemde de faaliyet göstermesini ve rejimin korunmasını sağlayan daha sistemli bir yapı oluşturmasını amaçlamıştır. Önceki düzenlemelerle kıyaslandığında, yeni kanun daha kapsamlı ve kalıcı bir çerçeve sunmuş, mahkemelerin yetki alanını genişletmiş ve işleyişinde önemli değişiklikler yapmıştır.

2.4. Cumhuriyet Öncesi Yargı Mimarisinde Bir Dönüm Noktası: İstiklâl Mahkemi Kanunu'nun Siyasal ve Hukuki Yansımaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yargı kurumlarının biçimlenişi, sadece hukukî bir gereklilik değil, aynı zamanda siyasal iktidarın tahkimine yönelik stratejik bir araç olarak da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 31 Temmuz 1922 tarihli İstiklâl Mahkemi Kanunu, İstiklâl Mahkemeleri'ni ilk kez müstakil ve sistematik bir yasal çerçeveye kavuşturarak olağanüstü yargının kurumsallaşmasında kritik bir eşik teşkil etmiştir. Söz konusu düzenleme yalnızca

mahkemelerin teşkilat yapısını belirlemekle kalmamış, aynı zamanda savcılık kurumu, itiraz hakkı ve infaz süreçleri gibi temel adli ilkeleri de yeniden tanımlayarak yargı gücünün merkezileştirilmesine katkıda bulunmuştur. Kanunun kabul sürecinde yaşanan Meclis tartışmaları ise, savaşın sona ermesine paralel olarak olağan hukuk düzenine geçiş taleplerini ve İstiklâl Mahkemeleri'ne yönelik artan toplumsal ve siyasal eleştirileri gözler önüne sermektedir.

"İstiklâl Mahakimi Kanunu" ile birlikte mahkemelerin yetki alanını, işleyişini ve karar süreçlerini belirleyerek, İstiklâl Mahkemeleri'ni doğrudan yasal bir çerçeve içine almıştır. Bu süreçte, hukukun olağan hale dönmesi ve mahkemelerin keyfi uygulamalarının önüne geçilmesi için muhaliflerin çabaları dikkat çekmiştir. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş), mahkemelerin sanık avukatlarını kabul etmediğini belirterek, adil yargılanma hakkının teminat altına alınması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Hüseyin Avni Bey, Kanun'a "İstiklâl Mahkemeleri diğer mahkemeler gibi avukat kabul eder" maddesinin eklenmesini önermiştir. Ancak, Saruhan Mebusu Refik Şevket (İnce), Karahisar-ı Şarki Mebusu Ali Sururi (Tönük), Sivas Mebusu Mustafa Taki (Doğruyol) ve Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali (Öğütçü) doğal bir hak olan avukat bulundurma hakkının ayrıca belirtilmesine gerek olmadığını savunmuştur. Bunun üzerine, Hüseyin Avni Bey, Meclis'in bu doğal hakkı onaylaması halinde teklifini geri çekeceğini belirtmiş ve Meclis'in onayıyla teklif geri alınmıştır (Demirel, 2003: 455).

Bu tartışmalar devam ederken, 249 sayılı İstiklâl Mahakimi Kanunu, 31 Temmuz 1922'de TBMM'de kabul edilmiş ve 1 Ağustos 1922'de resmî olarak duyurulmuştur (İstiklâl Mahakimi Kanunu, 1922: 295). Bu kanuni düzenleme ile mahkemelerin yapısında köklü değişiklikler yapılmıştır; artık mahkemeler "Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti mutlakası ve reyi hafi ile kendi âzası meyanından" seçilen bir başkan, iki asil ve bir yedek üyeden teşekkül etmektedir (İstiklâl Mahakimi Kanunu, 1922: 295). İlk defa bir "müddeiumumi" (savcı) görevlendirilmiş ve bu, mahkemelerin işleyişinde önemli bir yenilik olmuştur. Kanunda, "İstiklâl mahkemeleri kararlarına bu mahkeme müddeiumumisinin hakkı itirazı vardır" hükmüne ve itiraz süresi "tevhimin ferdasından itibaren üç gün" olarak belirlenmiştir. İtiraz başvurusu yapıldığında, nihai kararı TBMM verecektir (s. 295, madde 6). Bu düzenleme ile birlikte mahkemelerin kararlarının doğrudan kesinleşmesini engelleyerek, savcının itiraz mekanizması aracılığıyla hukuki denetim sürecini güçlendirmiştir. Yetki alanı genişletilerek "Devletin emniyeti hariciye ve dahiliyesini ihlâl edenler", "askerî ve siyasi casusluk", "suikast", "tecavüz ceraimi" gibi suçlar mahkemelerin görev kapsamına alınmıştır. Ayrıca 6. madde H bendinde "seferberlikte tedariki vesaiti nakliye komisyonlarının suiistimalât ve müsanahatı" ile ilgili suçlar, K bendinde ise "ihtilasta bulunan, rüşvet alan bilûmum memurini mülkiye ve askeriyeyi ve bunlara hangi sınıftan olursa olsun iştirak ve vesatet eyliyenleri" yargılama yetkisi verilmiştir (İstiklâl Mahakimi Kanunu, 1922: 295-296).

Kanunun en önemli değişikliklerinden biri, idam cezalarının infazına ilişkindir. Daha önce Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca, vatana ihanet suçunun cezası idam olarak belirlenmiş ve "bu cezanın, Meclis tarafından verilecek karar doğrultusunda derhal infaz edilmesi" öngörülmüştü. Ancak yeni yasa ile "İdam hükümleri Büyük Millet Meclisince bilûmum mesailerle tercihan tetkik ve tasdik olunduktan sonra infaz olunur" hükmü getirilerek, idam cezalarının infazı için TBMM onayı zorunlu hale getirilmiştir. Bununla birlikte, önceki uygulamadan tamamen vazgeçilmemiş, "müstacel ve müstesna hal ve zamanda idam hükümlerinin dahi Meclisçe tasdik edilmeksizin infazına Meclis kararıyla mezuniyet verilebilir"

hükmüyle olağanüstü durumlarda hızlı infazın yine mümkün olabileceği belirtilmiştir (İstiklâl Mahakimi Kanunu, 1922:295). Bu düzenleme, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'ndaki kesin ve hızlı infaz sistemini daha kontrollü hale getirirken, olağanüstü durumlar için esneklik payı bırakmıştır.²

İstiklâl Mahkemeleri'nin yeniden yapılandırılması sürecinde, özellikle İkinci Grup milletvekilleri bu mahkemelerin olağanüstü yetkilerle devam etmesini gereksiz bularak, savaş koşullarının sona erdiğini ve artık olağan yargı düzenine geçilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, TBMM'nin 26 Temmuz 1922 tarihli gizli celse oturumunda, "herhalde memlekette artık İstiklâl Mahkemelerinin vazifelerine hitam verilmelidir" diyerek, bu yöndeki itirazları dile getirmiştir (TBMM GCZ,1922: 610). Muhalif milletvekillerinin önde gelen isimlerinden Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, "Bidayet mahkemeleri de bu davalara bakıyor, hem de 20 gün içinde sonuçlandırmak zorundalar. O halde niçin İstiklâl Mahkemeleri'ni sürdürüyoruz?" diyerek bu görüşü açıkça dile getirmiştir (TBMM GCZ,1922: 613). Benzer şekilde Hakkı Hami Bey, Bidayet Mahkemelerinin belirli sürelerde karar alma zorunluluğuna sahip olduğunu, buna karşın İstiklâl Mahkemeleri'nde yıllarca sonuçlandırılmayan davalar bulunduğunu belirtmiştir (TBMM GCZ, 1922: 608). Bu tartışmalar, ilk dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin zorunlu olduğu konusunda muhalefetle iktidarın kısmi bir ortak zeminde bulunduğu; ancak süreç ilerledikçe artan eleştirilerin, olağan döneme geçişle birlikte bu mahkemelere duyulan ihtiyacın sorgulanmaya başladığını göstermektedir.

20 Ocak 1923'te yapılan gizli oturumda, İcra Vekilleri Reisi Hüseyin Rauf Bey, Elcezire bölgesinde bir İstiklâl Mahkemesi kurulmasının gerekliliğini ifade etmiş ve 25 Ocak 1923 tarihli 335 numaralı Meclis Kararı ile Elcezire'de bir İstiklâl Mahkemesi kurulmasına karar verilmiştir. Bu mahkeme, 9 Mart-11 Mayıs 1923 tarihleri arasında Diyarbakır, Mardin, Siverek, Elâziğ ve Malatya'da faaliyet göstermiş, ancak 11 Mayıs 1923'te görev süresinin sona ermesiyle birlikte Cumhuriyet ilan edilmeden önce kurulan tüm İstiklâl Mahkemeleri kapatılmıştır (TBMM, 2015: 22).

2.5. İsyandan Rejime: Takrir-i Sükûn Kanunu ve Olağanüstü Yargının Konsolidasyonu

Millî Mücadele'nin sona ermesiyle birlikte İstiklâl Mahkemeleri'nin, olağanüstü koşullara dayalı geçici işlevini yitirerek tarihe karışması beklenirken, aksine bu mahkemeler hukuki çerçevede kurumsallaştırılmış ve Cumhuriyet'in erken döneminde siyasal rejimin tahkimi için etkin bir araç olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle 1923 yılı sonunda İstanbul İstiklâl Mahkemesi'nin kurulmasına gerekçe olarak, Hint Müslüman liderlerinden Ağa Han ve Emir Ali'nin İngiltere İslâm Cemiyeti adına Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı'na gönderdikleri bir mektubun, henüz resmî makamlara ulaşmadan 5 Aralık 1923 tarihli bir gazetede yayımlanması gösterilmiştir (Tunçay, 1981:73-78). Nitekim dönemin muhaliflerinden Vehbi Bey (Konya), İstanbul'da İstiklâl Mahkemesi'nin teşkili için yapılan Meclis'in gizli oturumunda, bu gerekçeyi küçümseyici bir üslupla şu sözlerle eleştirmiştir: 'Tanin, İkdam ve bilahare Tevhid'in neşrettiği Emir Ali ve Ağahan denilen ve mahiyetleri herkesçe malûm olan, yani okuyup yazmasını bilen her ferdin

² 249 sayılı İstiklâl Mahakimi Kanunu'nun getirdiği değişikliklerle birlikte değerlendirildiğinde, mahkemelerin yetkilerini hukuki bir çerçeveye oturtma çabasına rağmen, hâlâ geniş ve keyfi uygulanabilir yetkilerle donatılmış olduğu görülmektedir. 20 Nisan 1925'te alınan 136 sayılı Meclis Kararı ile Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne TBMM tekrar toplanana kadar idam yetkisi verilmiş; böylece olağanüstü koşullarda mahkemelere geniş yetkilerin devam edebileceği açık biçimde gösterilmiştir (TBMM, 2015:53).

şu beş sene zarfında mahiyetlerini öğrenmesi lâzım gelen iki herifin mektuplarının neşrinden başka bir sebep göstermediler' (TBMM GCZ,1923: 336).

Mektupların yayımlanmasının “vatana ihanet” çerçevesinde değerlendirilmesi ve gazetecilerin yargılanması, olağanüstü yargının gerçek bir güvenlik tehdidinden çok, siyasal olarak kurgulanan tehditlere dayanarak işletildiğini göstermektedir. Bu gelişme, istisna hâlinin geçici bir tedbir olmaktan çıkarak kalıcı ve sistematik bir yönetim biçimine dönüştüğünü ve geleceğe dönük rejim inşasında kurucu bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır (Karataş, 2025: 67).1925 yılı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde olağanüstü yargı düzeninin kapsam ve işlev bakımından yeniden tanımlandığı bir eşiktir.

Nitekim 1925 yılı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde olağanüstü yargı düzeninin kapsam ve işlev bakımından yeniden tanımlandığı bir eşik olmuştur. Şeyh Said İsyanı'nın ardından çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ve aynı yıl yürürlüğe giren 556 sayılı düzenleme ile devlet, yargı alanını genişleterek ifade, inanç ve örgütlenme biçimlerini merkezî denetim altına almıştır. Bu dönemde İstiklâl Mahkemeleri (özellikle gezici Ankara İstiklâl Mahkemesi), olağanüstü hâl düzeninin temel kurumsal aracı olarak yeniden yapılandırılmış ve merkezî yönetimin siyasal kontrol kapasitesini belirgin biçimde artırmıştır (Tunçay, 1981: 149). Bu çerçevede, Fethi Okyar'ın da vurguladığı gibi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın “Şeyh Said hâdisesini takib eden günlerde çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu hükümlerine göre kapatılması” sonrasında, “Tek Parti devri bütün hususiyetiyle işlemeye başlamış ve politik hayat seçimden seçime, müntehib-i sâni ikinci seçmenlerin sandıklara attığı önceden ellerine verilmiş isimlerin sayılmasından ibaret kalmıştır” (Okyar, 1980: 531). 1927-1946 arasında TBMM'de kullanılan 518.507 oyun %99,95'inin kabul, 258 ret ve 33 çekimsiz oy şeklinde kayıtlara geçmesi (Demirel, 2014: 24), Okyar'ın işaret ettiği siyasal düzenin parlamenter düzeydeki tezahürünü oluşturmaktadır.

Bu dönemde gerçekleştirilen Batılılaşma odaklı reformlar, Cumhuriyet'in siyasal ve hukuki yapısının yanı sıra toplumsal ve kültürel çerçevesini de kökten yeniden tanımlamayı, başka bir ifadeyle “Doğu'dan Batılı bir toplum” inşa etmeyi amaçlıyordu (Aktay,2020:27). Bu dönüşümün en sembolik uygulamalarından biri, başta fes olmak üzere geleneksel başlıkların yasaklanması ve devlet memurlarının şapka giymesinin zorunlu hâle getirilmesidir (Demirel, 2014:81). Şapka İnkılâbı, toplumun geleneksel giyim pratiklerine yönelik bir müdahalenin ötesinde, devletin modernleşme ve merkezileşme programının kültürel boyutunu açık biçimde yansıtan bir düzenleme olarak tasarlanmıştır. Ancak bu düzenleme toplumun farklı kesimlerinde dirençle karşılanmış, ortaya çıkan tepkiler devletin kültürel dönüşüm hedeflerine yönelik bir meydan okuma olarak değerlendirilmiştir. Bu tepkilerin bastırılması ise, İstiklâl Mahkemeleri aracılığıyla sağlanmıştır. Böylece mahkemeler, yalnızca siyasal muhalefeti kontrol eden olağanüstü yargı organları olmanın ötesine geçerek, kültürel reformların uygulanmasını da güvence altına alan bir araç hâline gelmiştir (Tunçay, 1981: 149). Takrir-i Sükûn Kanunu ile 1920 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na eklenen 556 sayılı Müzeyyel Kanun bu süreçte fiilen uygulanmış; 25 Kasım 1925 tarihli Şapka İktisası Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte tepkiler artık doğrudan cezai yaptırım kapsamına alınmıştır. Böylece Şapka Kanunu'na yönelik itirazlar bu genişletilmiş yasal çerçevede bastırılmış; birçok kişi, söz konusu eylemler “irtica” ve “isyan” şeklinde yorumlanarak Hıyanet-i Vataniye Kanunu kapsamında “vatana hıyanet” suçlamasıyla yargılanmış ve idam edilmiştir (Karataş, 2025: 132).

Olağanüstü yargının hem siyasal hem de kültürel alanı konsolide ettiği bu evrenin başlıca hukuki dayanağı, 4 Mart 1925 tarihli ve 578 sayılı Takrir-i Sükûn Kanunu olmuştur. Takrir-i Sükûn

Kanunu'nun birinci maddesi, "irticaa, isyana ve memleketin nizam-ı içtimaisini, huzur ve sükûnunu, emniyet ve asayişini ihlâl sebepleri olan her türlü teşkilat, teşebbüs, teşvik ve neşriyatı" hükümetin, Cumhurbaşkanının onayıyla doğrudan yasaklayabileceğini hükme bağlamaktadır. Aynı maddede, bu eylemleri gerçekleştirenlerin İstiklâl Mahkemeleri'ne sevk edilebileceği açıkça belirtilmiştir (Takrir-i Sükûn Kanunu, 1925). Böylece 1920'de kurulan olağanüstü yargı mekanizması, 1925 itibarıyla yeniden aktif hâle getirilmiş; yalnızca idari değil, yargısal olarak da olağanüstü hal rejimi pekiştirilmiştir.

Aynı yıl, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na eklenen 556 sayılı düzenleme, olağanüstülüğün sınırlarını daha da genişletmiştir. Bu düzenlemeyle sadece örgütlü yapılar değil, bireysel dinî söylemler, vaazlar ve hatta basın-yayın faaliyetleri de "vatana ihanet" kapsamına alınmıştır (Tunçay, 1981:135). Her türlü fikir açıklaması ya da dini içerikli propaganda potansiyel tehdit olarak değerlendirilmiş; böylece cezalandırılabilir davranışlar yalnız eyleme değil, ifade ve kanaate kadar genişletilmiştir. Bu geniş yoruma dayalı cezalandırma imkânı, İstiklâl Mahkemeleri'nin faaliyet sahasını neredeyse sınırsız hâle getirmiştir (Karataş,2025:66).

Başbakan İsmet Paşa'nın Meclis'e sunduğu kanun gerekçesinde, düzenlemenin amacı olarak "asayişin sağlanması, irtica ve ihtilal teşebbüslerine karşı tedbir alınması ve Cumhuriyetin kudretinin temin edilmesi" (TBMM, 2015: 21) gibi ifadelerin yer alması, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun olağanüstü yetkilerinin artık savaş gibi dışsal tehditlerden ziyade doğrudan rejimin iç güvenliği ve siyasal istikrarı adına gerekçelendirildiğini göstermektedir.

Takrir-i Sükun Kanunu ve 556 sayılı ek kanun yorumu çerçevesinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)'nin programında yer alan "efkâr ve itikadat-ı diniyyeye hürmetkâr" ifadesi gericiliği teşvik eden bir çağrı olarak değerlendirmiştir (Tunçay, 1981: 147). Böylece Mart 1925'te kabul edilen Takrir-i Sükûn Kanunu, başta TCF olmak üzere toplumsal muhalefeti hedef alan kapsamlı bir tasfiye mekanizmasının önünü açmıştır (Aktay, 2025: 110). Şark İstiklal Mahkemesi (İsyân Mıntıkası)'nin yanı sıra Ankara'da bir İstiklâl Mahkemesi kurulması, doğrudan iç güvenlik tehdidi bulunmamasına rağmen muhalefetin bastırılması ve basının denetlenmesi amacını taşımıştır. TCF'nin kapatılması, Tanin gibi muhalif gazetelerin susturulması, İttihat ve Terakki Cemiyeti eski üyelerinin ve de muhalif aydınların yargılanması gibi gelişmeler, bu kanunun siyasal bir aygıt olarak nasıl işlev gördüğünü göstermektedir (Zürcher, 2005: 252). Takrir-i Sükûn Kanunu ve bu çerçevede işletilen İstiklâl Mahkemeleri, Cumhuriyet rejiminin muhalefetten arındırılarak tekçi bir siyasal yapıya kavuşmasını mümkün kılmış; yeni rejimin ideolojik sınırlarını pekiştiren baskıcı ve merkezîyetçi bir konsolidasyon sürecini hukuken meşrulaştırmıştır.

3. 1920–1925 Arasında Olağanüstü Yargı Rejiminin Kurumsal ve Cezai Dönüşümü

1920–1925 dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde şekillenen siyasal düzenin olağanüstü hukuk yoluyla inşasına sahne olmuştur. Bu süreçte çıkarılan düzenlemeler yalnızca hukuk normlarını belirlememiş; aynı zamanda yeni rejimin meşruiyetini sağlama, toplumsal muhalefeti denetim altına alma ve merkezi otoriteyi tahkim etme araçları olarak işlev görmüştür. Aşağıda yer alan iki tablo, bu döneme damgasını vuran dört temel yasal düzenlemeyi hem kurumsal işleyiş (mahkemelerin yapısı, yetkisi, otoriteyle ilişkisi) hem de cezai rejim (yargılama süreci, infaz yetkisi, yaptırımlar) açısından karşılaştırmalı biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylece olağanüstü yargı rejiminin hem normatif düzlemdeki yapısal dönüşümü hem de pratiğe yansıyan etkileri kapsamlı bir bütünlük içinde değerlendirilmektedir.

3.1. Kurumsal ve Hukuki Yapılar Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirme

Erken Cumhuriyet döneminde, yeni kurulan siyasi rejimin karşılaştığı tehditler yalnızca dışarıdan gelen askeri baskılarla sınırlı kalmamış; iç güvenlik, toplumsal huzur ve siyasi meşruiyetin inşası da olağanüstü hukuki araçlara başvurularak şekillendirilmiştir. Bu bağlamda 1920–1925 yılları arasında çıkarılan bazı temel kanunlar, yalnızca hukukî düzenlemeler değil, aynı zamanda devletin yeniden yapılanma sürecinde başvurduğu siyasi araçlar olarak da işlev görmüştür. Aşağıdaki tablo, bu olağanüstü yargı düzenlemelerinin amaçlarını, hedefledikleri suç türlerini, dayandıkları kurumsal yapıları ve uygulama biçimlerini karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.

Tablo 3: Hukuki ve Kurumsal Amaçlar – Süreçler

Kriter	Hiyanet-i Vataniye Kanunu (1920)	Firariler Hakkında Kanun (1920)	İstiklâl Mehakimi Kanunu (1922)	Takrir-i Sükûn Kanunu (1925)
Kanunun Amacı	TBMM'nin otoritesini pekiştirmek, iç isyanları bastırmak ve vatana ihanet suçlarını cezalandırmak.	Asker kaçaklarıyla mücadele etmek ve ordu disiplinini sağlamak.	TBMM'nin otoritesini pekiştirmek, rejimi korumak ve geniş kapsamlı siyasi suçları cezalandırmak.	Cumhuriyet rejimini korumak, muhalefeti bastırmak ve kamu düzenini sağlamak.
Hedeflenen Suçlar	Meclis'in meşruiyetine karşı gelenler, sözlü veya yazılı muhalefet edenler, isyan çıkarıcılar.	Askerden firar edenler, firara yardım edenler, firarileri saklayanlar ve ihbar etmeyenler.	Firariler, isyan çıkarıcılar, vatana ihanet edenler, rejim karşıtları, casuslar, rüşvet ve yolsuzluk yapan memurlar.	Rejime yönelik eleştiriler, muhalif yayınlar, partiler, örgütlenmeler ve rejim karşıtı tüm eylemler.
Yetkili Mahkemeler	Bidayet ceza mahkemeleri ve olağanüstü yargı organları.	İstiklâl Mahkemeleri tarafından yürütülür.	İstiklâl Mahkemeleri TBMM'ye bağlı olup olağanüstü yargı yetkisine sahiptir.	İstiklâl Mahkemeleri doğrudan hükümetin sevkıyla yetkilidir.
Mahkemelerin Bağlı Olduğu Otorite	Bidayet ceza mahkemeleri ve TBMM'ye bağlı yargı organları.	İstiklâl Mahkemeleri doğrudan Meclis'e bağlı olarak faaliyet gösterir, ancak geniş yetkilere sahiptir.	TBMM'ye bağlı olmakla birlikte geniş bağımsızlık yetkileri tanınmıştır.	Hükümet ve Reiscumhur'un onayıyla doğrudan yürütmeye bağlı olarak işlem yapılır. Şark İstiklâl'de Meclis onayı şartı yoktur.
Üyelerin Seçimi ve Görev Süresi	Meclis tarafından seçilen üyelerden oluşur, belirli bir süre için atanır.	Başlangıçta üç üye olup Meclis tarafından seçilir. 28 Kasım 1920'de üye sayısı dört olarak değiştirilmiştir.	Meclis tarafından seçilen bir reis, iki üye ve bir savcıdan oluşur, ihtiyaç halinde ek üye atanır.	Meclisçe atanmakla birlikte, muhalefetin tasfiyesi sonrası seçimler fiilen hükümetin kontrolüne geçmiştir.
Mahkemelerin Çalışma Usulü	Merkezi bir yapıya sahip olup olağanüstü dönemlerde faaliyet göstermiştir.	Seyyar mahkemeler olarak hareket ederler, firar vakalarının yoğun olduğu bölgelerde faaliyet gösterirler.	Mahkemeler her altı ayda bir yeniden değerlendirilir ve Meclis gerekirse üye değişikliği yapılabilir.	İdari olarak hükümete bağlı biçimde her türlü bölgede faaliyet gösterebilirler.
Yürürlük Tarihi	29 Nisan 1920	11 Eylül 1920	31 Temmuz 1922	4 Mart 1925

(Hiyanet-i Vataniye Kanunu, 1920; Firariler Hakkında Kanun, 1921; İstiklâl Mahkemeleri Kanunu, 1922; Takrir-i Sükûn Kanunu, 1925)

1920–1925 dönemi, Türkiye'de olağanüstü yargının hem hukuki hem de kurumsal temellerinin oluşturulduğu bir süreçtir. Hiyanet-i Vataniye Kanunu, Firariler Hakkında Kanun, İstiklâl Mehakimi Kanunu ve Takrir-i Sükûn Kanunu bu dönemin olağanüstü koşullarında çıkarılmış ve

her biri farklı tehdit algılarına karşı siyasal otoriteyi tahkim etmeyi amaçlamıştır. İlk iki kanun, TBMM'nin varlığını tehdit eden iç isyanlar ve firari askerler gibi somut güvenlik sorunlarını bastırmaya yöneliktir. 1922'de kabul edilen İstiklâl Mehakimi Kanunu ise bu mücadeleyi daha kurumsal ve sürekli bir yargı organı aracılığıyla yürütmeyi hedeflemiştir. 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte ise tehdit algısı genişlemiş, artık sadece fiilî isyanlar değil, rejime yönelik düşünsel muhalefet, basın ve örgütlenme faaliyetleri de cezai takibat kapsamına alınmıştır. Bu gelişme, olağanüstü hâl rejiminin ifade ve örgütlenme özgürlüğü üzerinde baskı kuran bir forma evrildiğini göstermektedir.

Bu dört kanunun ortak özelliği, devletin merkezî otoritesini tahkim etme amacı taşımasıdır; ancak bu amaç doğrultusunda kullanılan araçlar ve dayandıkları kurumsal yapılar zaman içinde dönüşmüştür. İlk dönemde mahkemeler Meclis'e bağlı olarak çalışmakta, üyeleri Meclis tarafından seçilmekte ve karar süreçleri belirli sürelerle denetlenmekteydi. Ancak zamanla bu yapılar yürütmenin yönlendirmesine daha açık hâle gelmiş; özellikle Takrir-i Sükûn Kanunu döneminde mahkemeler fiilen hükümetin sevki ve Cumhurbaşkanı'nın onayıyla görev yapar hâle gelmiştir. Böylece yasama organının başlangıçta belirleyici olduğu sistem, giderek yürütmenin güdümünde işleyen bir yapıya dönüşmüştür.

Mahkemelerin işleyiş tarzı da benzer biçimde evrilmiştir. Başlangıçta merkezi ve istisnai bir karaktere sahip olan bu yapı, Firariler Hakkında Kanun ile birlikte seyyar mahkemeler biçiminde taşraya yayılmış, böylece doğrudan askerî ve sivil güvenliğin bozulduğu bölgelerde hızlı yargılama pratikleri uygulanmıştır. 1922 sonrasında bu mahkemeler kalıcılaştırılmış, 1925'te ise olağanüstülük kalıcı bir yönetime dönüşerek, hukuk devleti ilkeleriyle çelişen geniş yorumlara açık bir rejimin habercisi olmuştur.

3.2. Cezai Yaptırımlar ve Yargılama Usulleri Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirme

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulamaya konulan olağanüstü yargı rejimi, yalnızca kurumsal yapılanma ve hukuki çerçeve bakımından değil, aynı zamanda cezai uygulamalar, yargılama usulleri ve infaz süreçleri açısından da belirgin bir dönüşüm geçirmiştir. Söz konusu düzenlemeler, sadece suçu cezalandırma aracı olmaktan öte, siyasal otoritenin yeniden tesisinde ve toplumsal denetimde etkili birer mekanizma hâline gelmiştir. Aşağıdaki tablo, 1920–1925 yılları arasında yürürlüğe giren dört temel olağanüstü kanunun cezai yaptırımları, yargı süreçleri ve infaz yetkileri bakımından karşılaştırmalı bir değerlendirmesini sunmaktadır.

Tablo 4: Cezai Yaptırımlar ve Yargı Yetkisi

Kriter	Hıyanet-i Vataniye Kanunu (1920)	Firariler Hakkında Kanun (1920)	İstiklâl Mehakimi Kanunu (1922)	Takrir-i Sükûn Kanunu (1925)
Cezai Yaptırımlar	İdam, hapis ve kürek cezası; tahrik edenler için idam.	İdam, hapis ve zorunlu hizmet.	İdam, hapis, görevden men; mahkemenin belirlediği diğer cezalar.	Yayın yasağı, kapatma, sürgün, İstiklâl Mahkemeleri'ne sevk, idam ve hapis.
Yargılama Süreci	Sanıklar en fazla 20 gün içinde yargılanır, kararlar katidir.	İstiklâl Mahkemeleri tarafından hızlı yargılama yapılır, kararlar katidir.	Mahkeme kararları kesin olup, savcı itiraz edebilir ancak son karar TBMM tarafından verilir.	İstiklâl Mahkemeleri aracılığıyla hızlı ve kesin yargılamalar yapılır.

Kriter	Hıyanet-i Vataniye Kanunu (1920)	Firariler Hakkında Kanun (1920)	İstiklâl Mahakimi Kanunu (1922)	Takrir-i Sükûn Kanunu (1925)
İdam Kararı ve Yetkisi	İdam kararı TBMM'ye bağlı olup Meclis tarafından onaylanmalıdır.	İstiklâl Mahkemeleri idam kararı verebilir ve Meclis onayı gerektirmez.	Bazı durumlarda TBMM onayı olmadan da infaz yapılabilir.	Reisicumhur onayıyla Hükümet tarafından karar verilip uygulanabilir.
İnfaz Süreci	İnfaz süreci Meclis'in kararına tabidir, yerinde infaz yetkisi yoktur.	Yerinde infaz yetkisi vardır, mahkeme kararları derhal uygulanır.	İnfaz süreci hızlandırılmış, mahkemelerin yetkileri genişletilmiştir.	İnfaz süreci Hükümet kararıyla hızlandırılabilir, yerinde uygulama mümkündür.

(Hıyanet-i Vataniye Kanunu, 1920; Firariler Hakkında Kanun, 1921; İstiklâl Mahkemeleri Kanunu, 1922; Takrir-i Sükûn Kanunu, 1925)

Tablo 4, 1920–1925 yılları arasında yürürlüğe giren olağanüstü kanunların cezai hükümleri, yargılama usulleri ve infaz mekanizmaları açısından taşıdığı ortak ve farklı yönleri ortaya koymaktadır. Bu tablo incelendiğinde cezai yaptırımların sertliği, yargı sürecinin hızlandırılması ve infazların yerinde ve denetimsiz biçimde uygulanabilmesi, bu kanunların olağan adalet sisteminin sınırlarını aştığını ve olağanüstü bir baskı rejiminin hukuki dayanakları hâline geldiğini göstermektedir.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu, idam, hapis ve kürek cezası gibi ağır yaptırımlar içermekle birlikte, idam kararlarının TBMM onayına tabi tutulmasıyla belli ölçüde meşruiyet denetimi altında tutulmuştur. Buna karşın Firariler Hakkında Kanun ile bu denetim ortadan kaldırılmış, İstiklâl Mahkemeleri'ne doğrudan idam yetkisi tanınmış ve kararların Meclis onayı olmadan infaz edilebilmesi mümkün kılınmıştır. Bu durum, yargılamaların hızlanmasına katkı sağlasa da, adil yargılanma hakkını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

İstiklâl Mahakimi Kanunu ile birlikte, yargılama süreci kurumsallaşmış görünse de, mahkemelere tanınan geniş takdir yetkisi, cezalandırma pratiğinde keyfiliğe yol açmıştır. Mahkeme kararlarının kesin olması, sadece savcının itiraz hakkının tanınması ve nihai kararın TBMM'ye bırakılması gibi düzenlemeler, aslında yargı ile yasama arasında belirsiz bir yetki alanı oluşturmuş; bu durum, infaz süreçlerinin siyasal etkilerle şekillenmesine imkân tanımıştır.

Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte bu eğilim daha da belirginleşmiş, idam ve hapis cezalarına ek olarak sürgün, yayın yasağı ve kapatma gibi idari tedbirler de cezai yaptırımlar arasına katılmıştır. Bu gelişme, cezanın yalnızca fiziksel cezalandırma değil, aynı zamanda toplumsal susturma ve denetim aracı olarak kullanılmaya başlandığını göstermektedir. İnfaz sürecinde yürütmenin etkisi iyice artmış, Cumhurbaşkanı onayıyla hükümet doğrudan karar alabilir ve uygulayabilir hâle gelmiştir. Bu durum, yargı bağımsızlığının fiilen ortadan kalktığını ve olağanüstü yargının yürütmenin bir uzantısı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Yargılama sürelerinin kısalığı, mahkeme kararlarının kesinliği ve yerinde infaz yetkisinin tanınması, söz konusu kanunların olağan adalet ilkeleriyle bağdaşmadığını ve daha çok rejimin bekasına hizmet eden hızlı ve kesin bir cezalandırma sistemine dayandığını göstermektedir. Bu yapı, modern hukuk devletlerinde temel kabul edilen savunma hakkı, temyiz imkânı ve yargı denetimi gibi güvenceleri büyük ölçüde dışlamış, siyasal iktidarın ihtiyaçlarına göre biçimlendirilmiş bir “olağanüstü hukuk” rejimi yaratmıştır.

4. Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci, cephede verilen askerî mücadelenin yanı sıra olağanüstü hukuki düzenlemeler aracılığıyla şekillenen kapsamlı bir iç güvenlik ve rejim inşa sürecini de içermektedir. Bu bağlamda İstiklâl Mahkemeleri ve onlara hukuki zemin sağlayan Hıyanet-i Vataniye Kanunu, Firariler Hakkında Kanun, İstiklâl Mahkemi Kanunu ve Takrir-i Sükûn Kanunu gibi düzenlemeler başlangıçta asker kaçaklığı, isyan ve otorite boşluğu gibi somut güvenlik tehditlerine çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkmış olsa da, süreç içerisinde işlevsel bir dönüşüm geçirerek siyasal muhalefetin sınırlandırılması ve yeni rejimin kurumsal olarak tahkimi yönünde kullanılmaya başlanmıştır. Böylece olağanüstü hukuk, geçici bir kriz yönetimi aracı olmaktan çıkarak devlet inşasının temel bileşenlerinden biri hâline gelmiştir.

Savaşın sona ermesinin ardından İstiklâl Mahkemeleri'nin kaldırılmasına yönelik taleplerin artması, erken Cumhuriyet siyasetinde olağan hukuk düzenine dönüş beklentisinin varlığını göstermektedir. Özellikle İkinci Grup milletvekilleri tarafından dile getirilen eleştiriler, bu mahkemelerin savaş koşullarında gerekli görülse dahi barış döneminde sürdürülmesinin hukuk devleti ilkeleri açısından sorunlu olduğu yönündedir. Ancak TBMM çoğunluğu ve hükümet kanadı, siyasal istikrarın korunmasını öncelikli bir mesele olarak değerlendirmiş ve olağanüstü yargı mekanizmasının devamını tercih etmiştir. Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte bu tercih kurumsal bir nitelik kazanmış; olağanüstü yetkiler yalnızca güvenlik krizlerine değil, rejimin ideolojik ve siyasal sınırlarının korunmasına yönelik bir yönetim aracına dönüşmüştür.

Bu çalışma, 1920–1927 döneminde çıkarılan söz konusu yasal düzenlemelerin yalnızca hukuki metinler olarak değil, aynı zamanda siyasal iktidarın meşruiyet üretme ve merkezî otoriteyi tahkim etme stratejileri olarak işlediğini ortaya koymaktadır. İncelenen kanunlar karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, yargı yetkisinin zaman içinde yasama organının gözetiminden uzaklaşarak yürütme erkinin etkisine daha açık hâle geldiği görülmektedir. Özellikle yargılama süreçlerinin hızlandırılması, kararların kesinliği, temyiz imkânlarının sınırlılığı ve yerinde infaz uygulamaları, olağan hukuk düzeninin temel güvencelerinin askıya alındığını göstermektedir. Bu durum, erken Cumhuriyet döneminde hukukun siyasal dönüşüm süreçlerinde yönlendirici bir araç olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla İstiklâl Mahkemeleri, tarihsel olarak iki yönlü bir rol üstlenmiştir. Bir yandan Millî Mücadele'nin olağanüstü koşullarında devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesine katkı sağlamış; diğer yandan ise Cumhuriyet rejiminin merkezîleşme ve siyasal konsolidasyon sürecinde belirleyici bir mekanizma hâline gelmiştir. Geçici güvenlik tedbirleri olarak ortaya çıkan olağanüstü yargı uygulamalarının zamanla kalıcı yönetim pratiklerine dönüşmesi, erken Cumhuriyet döneminde hukuk ile siyaset arasındaki ilişkinin kriz koşullarında nasıl yeniden tanımlandığını göstermektedir.

Çalışmanın ortaya koyduğu bulgular, erken Cumhuriyet döneminde hukuk ile siyaset arasındaki ilişkinin kriz koşullarında yeniden şekillendiğini ve hukuki düzenlemelerin devlet otoritesinin merkezileştirilmesinde belirleyici bir işlev gördüğünü göstermektedir. Bu yönüyle İstiklâl Mahkemeleri, yalnızca belirli bir tarihsel dönemin yargı pratiği olarak değil, modern devletleşme süreçlerinde olağanüstü hukukun nasıl kalıcı yönetim mekanizmalarına evrilebildiğini gösteren önemli bir tarihsel örnek sunmaktadır. Dolayısıyla çalışma, Türkiye'nin erken Cumhuriyet tarihini anlamaya yönelik tartışmalara katkı sağlamakla kalmayıp, olağanüstü hukuk uygulamalarının devlet oluşumu ve siyasal konsolidasyon süreçlerindeki rolüne ilişkin daha geniş karşılaştırmalı analizler için de kavramsal bir zemin önermektedir.

Kaynakça

- Aktay, A. (2020). *Oryantalizmin etkisinde Türk tarzı siyasal arayışlar*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Aktay, Y. (2025). *Cumhuriyetin ilk yılları: Demokrasi mi, diktatörlük mü?*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Aybars, E. (1975). *İstiklâl Mahkemeleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek adam: Mustafa Kemal 1919–1922 (Cilt II)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demirel, A. (2003). *Birinci Meclis'te muhalefet: İkinci Grup*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2014). *Tek partinin iktidarı: Türkiye'de seçimler ve siyaset (1923–1946)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, E. (2020). İlk TBMM'nin ilk kanunu: Ağnam resmi. *Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 19–37. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.768153>
- Erim, N. (1953). *Devletler arası hukuk ve siyasi tarih metinleri*. İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Goloğlu, M. (2006). *Millî Mücadele tarihi – IV: Cumhuriyete doğru (1921–1922)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karataş, M. V. (2025). *İstiklal Mahkemeleri: Adalet mi zulüm mü?*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kılıç Ali. (2020). *Atatürk'ün sırdaşı: Kılıç Ali'nin anıları* (H. Turgut, Der.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nedim, A. (1993). *Ankara İstiklâl Mahkemesi zabıtları – 1926*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Okyar, F. (1980). *Üç devirde bir adam*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Orbay, R. (1993). *Cehennem değirmeni: Siyasi hatıralarım (Cilt II)*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Selek, S. (1987). *Anadolu ihtilali*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2015). *İstiklâl Mahkemeleri (Kanun, Gereke ve Genel Kurul Tutanakları), Cilt 1*. Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.
- TBMM. (2023). *Birinci Dönem Ankara İstiklâl Mahkemesi (1920–1922), Cilt 8/1*. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM. (1920, Şubat 7). Hıyanet-i Vataniye Kanunu (Kanun No. 2). *Ceride-i Resmîye*, Sayı 1.
- TBMM. (1921, Şubat 28). İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun birinci maddesine müzeyyel kanun (Kanun No. 28). *Ceride-i Resmîye*, Sayı 4.
- TBMM. (1920, Eylül 11). Firariler Hakkında Kanun. *Ceride-i Resmîye*, Sayı 3.
- TBMM. (1922, Temmuz 31). İstiklâl Mahkemesi Kanunu (Kanun No. 24). TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 1, Cilt 22, s. 33.
- TBMM. (1925, Mart 4). Takrir-i Sükûn Kanunu (Kanun No. 578). *Resmî Ceride*, Sayı 187.
- TBMM. (1921). *Gizli Celse Zabıtları (5 Ağustos 1921), Cilt 2, İçtima Senesi 2*. Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM. (1922). *Gizli Celse Zabıtları, Cilt 3, İçtima Senesi 3*. Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM. (1923). *Gizli Celse Zabıtları (Cilt 4, İçtima Senesi 3, 8 Kânunuevvel 1339 [1923], 64. İnikat, 2. ve 3. Celse, ss. 314–328)*. Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM. (2016). *İstiklâl Mahkemeleri: Şark İstiklâl Mahkemeleri, Cilt 6/1*. Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM. (2020). *Yüzüncü Yılında TBMM: Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri* (Y. Tekin, Ed.). Ankara: TBMM Basımevi.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde tek-parti yönetiminin kurulması (1923–1931)*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt.
- Türkmen, Z. (2001). *Mütareke döneminde ordunun durumu ve yeniden yapılanması (1918–1920)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yıldız, B. (2013). Yeni belgeler ve çalışmalar ışığında Denizli Vak'ası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 157–181. <https://izlik.org/JA39MY79NX>
- Zürcher, E. J. (2005). *Savaş, devrim ve uluslaşma: Türkiye tarihinde geçiş dönemi, 1908–1928* (E. Aydınöglü, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zürcher, E. J. (1992). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* (G. Çağalı Güven, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Y. S. Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

The foundation of the Republic of Turkey was shaped not only through military struggle and political organization but also through extraordinary legal arrangements and exceptional judicial institutions designed to consolidate state authority during a period of existential crisis. Among these institutions, the Independence Tribunals (İstiklâl Mahkemeleri), operating between 1920 and 1927, represented the most striking example of extraordinary justice in the early Republican period. Initially established to address urgent security problems such as military desertion during the War of Independence, these tribunals gradually expanded their jurisdiction and evolved into instruments that played a decisive role in political consolidation and regime-building. This study examines the legal and institutional foundations of the Independence Tribunals by focusing on four key legislative arrangements enacted between 1920 and 1925: the Law on Treason against the Nation (Hiyanet-i Vataniye Kanunu, 1920), the Law on Deserters (Firailer Hakkında Kanun, 1920), the Law on Independence Tribunals (İstiklâl Mahakimi Kanunu, 1922), and the Law on the Maintenance of Order (Takkir-i Sükûn Kanunu, 1925). These laws are analyzed chronologically in order to demonstrate how extraordinary judicial authority moved from being a temporary wartime necessity to becoming an institutionalized mechanism embedded within the legal structure of the new regime. The central argument of the article is that the Independence Tribunals cannot be understood merely as emergency wartime courts responding to immediate security threats. Rather, through successive legislative expansions, they became a durable institutional mechanism that contributed to the consolidation of political authority and the definition of ideological boundaries in early Republican Turkey. By examining the content, implementation, and parliamentary debates surrounding these laws, the study seeks to reveal how extraordinary justice functioned as a tool of state formation and political stabilization.

Methods

The research employs qualitative historical and legal analysis based primarily on document examination and textual interpretation. Parliamentary proceedings (TBMM records), official legal texts, and contemporary memoirs constitute the core primary sources of the study. These materials are analyzed through content analysis to trace how legal language, judicial authority, and political objectives evolved across different legislative phases.

The study adopts a chronological-comparative framework. First, the emergence of extraordinary justice is contextualized within the widespread security crisis caused by mass desertions, internal rebellions, and foreign occupation during the National Struggle. The Law on Treason against the Nation is examined as an early attempt to establish political legitimacy by criminalizing opposition to the authority of the Grand National Assembly. Subsequently, the Law on Deserters is analyzed as the legislative foundation that formally created the Independence Tribunals and granted them exceptional judicial powers, including rapid trials and immediate execution of verdicts. The analysis then turns to the 1922 Law on Independence Tribunals, which institutionalized the courts by defining their organizational structure, introducing prosecutorial mechanisms, and partially formalizing appeal procedures. Parliamentary debates surrounding this law are examined to reveal tensions between demands for a return to ordinary legal procedures and arguments favoring continued extraordinary authority.

Finally, the study evaluates the Law on the Maintenance of Order (1925) and its supplementary regulations, which significantly expanded the scope of extraordinary justice beyond wartime security concerns. Through comparative tables, the article analyzes these four laws in terms of institutional structure, judicial authority, punishment mechanisms, and execution procedures. This comparative approach demonstrates how judicial power gradually shifted from parliamentary oversight toward executive dominance, transforming exceptional justice into a permanent governance mechanism.

Conclusion

The findings indicate that extraordinary justice in early Republican Turkey underwent a clear process of institutional transformation between 1920 and 1927. Initially introduced as a response to concrete wartime threats such as desertion, rebellion, and administrative collapse, the Independence Tribunals gradually expanded their jurisdiction and political function through successive legal reforms. The early legislative framework maintained a degree of parliamentary supervision; however, later regulations increasingly concentrated judicial authority within the executive branch. The Law on Treason against the Nation aimed primarily at safeguarding the legitimacy of the Grand National Assembly during a period of fragmented authority. The Law on Deserters introduced extraordinary courts capable of delivering rapid and final judgments, prioritizing efficiency and deterrence over procedural guarantees. With the Law on Independence Tribunals, extraordinary justice became structurally institutionalized, while the Law on the Maintenance of Order transformed it into a broader political instrument targeting ideological opposition, press activities, and organized dissent.

This evolution demonstrates that extraordinary law in the early Republican period functioned not merely as an emergency response but as a mechanism for political consolidation and regime stabilization. Judicial practices characterized by rapid trials, limited defense rights, and immediate enforcement of verdicts facilitated the establishment of centralized authority while simultaneously narrowing the space for political pluralism. Ultimately, the study concludes that the Independence Tribunals played a dual historical role. On the one hand, they addressed urgent security challenges during the National Struggle; on the other hand, they contributed to the emergence of a centralized and increasingly authoritarian political order. The transformation of temporary emergency measures into institutionalized legal practices illustrates how extraordinary justice became embedded within the state-building process of early Republican Turkey. In this sense, the tribunals were not simply judicial institutions but foundational instruments in shaping the political and ideological contours of the new regime.